

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 24 (37)

Суми – 2020

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i24.p59>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ І РОЗВИТКУ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Садрук Оксана Миколаївна,
*Інституту прокуратури та кримінальної юстиції,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник:
Покальчук Михайло Юрійович,
*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри земельного та аграрного права,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Наукова стаття Покальчука Михайла Юрійовича та Садрук Оксани Миколаївни за темою «Правові особливості страхування в аграрному секторі» присвячена аналізу особливостей страхування сільськогосподарської продукції.

У праці досліджено такі поняття як «страхування сільськогосподарської продукції», «ризик у виробництві сільськогосподарської продукції», «індексне страхування сільськогосподарської продукції» та інші. Проаналізовано сучасний стан розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні, та визначено такі характерні риси сучасного агрострахування як недостатня правова регламентація страхових відносин у аграрному секторі; низька популярність страхування серед виробників сільськогосподарської продукції, який спричинений недовірою сільськогосподарських виробників до страхових компаній; недостатня державна підтримка агрострахування в країні; недостатня пропозиція з боку страхових компаній та інші. Крім цього, автори дослідили ЗУ «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», а саме завдання об'єднання страховиків Аграрного страхового пулу та зазначили про проблеми його функціонування.

Наприкінці автори зазначили про необхідність розвитку індексного страхування сільськогосподарської продукції, посиляючись на успішний досвід у таких галузях економіки України як енергетика, будівництво, ресторанний бізнес та інші. Автори виділяють значні переваги індексного страхування, наприклад, невисоку вартість, прозорість, простоту індексного страхування і необов'язковість залучення оцінювачів на місця страхової події.

У висновках автори звернули увагу на проблеми, які виникають сьогодні під час страхування сільськогосподарської продукції та способи їх подолання. Крім цього, у статті зазначено про значний крок з боку держави до вирішення проблем, які виникають під час страхування сільськогосподарської продукції. Таким вирішенням може стати Закон України, в якому передбачається запровадження з 2021 року державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: страхування сільськогосподарської продукції, страховий ризик, індексне страхування.

Sadruc O.M. Legal features of insurance in the agricultural sector. The scientific article Sadruk Oksana Mykolayivna on the topic "Legal features of insurance in the agricultural sector" is devoted to the analysis of the features of insurance of agricultural products.

The paper examines such concepts as "agricultural insurance", "risk in agricultural production", "index insurance of agricultural products" and others. The current state of development of agricultural insurance in Ukraine is analyzed, and such characteristic features of modern agricultural insurance as insufficient legal regulation of insurance relations in the agricultural sector are identified; low popularity of insurance among agricultural producers, which is caused by distrust of agricultural producers to insurance companies; insufficient state support for agricultural insurance in the country; insufficient supply from insurance companies and others. In addition, the authors studied the law "On the features of insurance of agricultural products with state support", namely the task of uniting insurers of the Agrarian Insurance Pool and noted the problems of its operation.

Finally, the authors noted the need to develop index insurance of agricultural products, referring to the successful experience in such sectors of Ukraine's economy as energy, construction, restaurant business and others. The authors highlight the significant advantages of index insurance, such as low cost, transparency, simplicity of index insurance and the need to involve appraisers at the scene of the insured event.

In the conclusions, the authors drew attention to the problems that arise today during the insurance of agricultural products and ways to overcome them. In addition, the article notes a significant step by the state to address the problems that arise during the insurance of agricultural products. Such a solution could be the Law of Ukraine, which provides for the introduction from 2021 of state support for insurance of agricultural products.

Key words: insurance of agricultural products, insurance risk, index insurance.

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією з найважливіших, та найнеобхідніших галузей суспільного виробництва, оскільки торкається інтересів кожної людини та є основою з умов існування людства загалом. Але, водночас, сільськогосподарська діяльність є однією з найбільш ризикованих галузей економіки України, оскільки її результативність прямо залежить від кліматичних умов.

Окрім стандартних ризиків, властивих для агровиробництва, таких як несприятливі погодні умови та падіння ціни на сільськогосподарську продукцію, цього року додалися ще і проблеми, пов'язані з COVID-19. Запровадження карантину призвело до певних складнощів з фінансовими та матеріально-технічними ресурсами внаслідок запровадження обмеження в пересуванні населення, переміщення вантажів, роботі підприємств та організацій, скорочення обсягів виробництва, нестачі робочої сили, тощо, що призвело до певних складнощів в аграрному секторі в Україні.

Велика кількість ризиків, які виникають при здійсненні сільськогосподарської діяльності, зумовлюють необхідність застосування ефективних засобів для їх подолання. На прикладі досвіду зарубіжних країн можна простежити, що для забезпечення стабільності розвитку сільського господарства широко використовується страхування сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених приділяли увагу у своїх наукових працях вивченню питань страхування ризиків в аграрній сфері, серед них: В. Д. Базилевич, О. Д. Вовчак, О. Є. Гудзь, О. В. Сахно, Т. В. Сініцина., І. В. Горіславська, І.В. Кушнір, Г. В. Клеріні, С. Ф. Домбровський, С. П. Тітова, І. Д. Самошкіна, та багато інших вітчизняних та зарубіжних науковців. Разом з тим, потребують подальшого розгляду питання, пов'язані з пошуком шляхів оптимального страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання відносин з аграрного страхування здійснюється відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який має мету забезпечити захист майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві [1]. Оскільки, сьогодні немає законодавчого визначення поняття «агροстрахування», на нашу думку, найбільш вдалим є наступне визначення: агροстрахування – це особливий вид майнового страхування, в рамках якого сільськогосподарські товаровиробники (підприємства та громадяни), які виступають в ролі страхувальників, шляхом придбання страхового полісу у страховика забезпечують захист своєї діяльності від

специфічних галузевих ризиків (втрати врожаю сільськогосподарських культур та посадок багаторічних насаджень) з низьким рівнем прогнозованості [2].

У чинному законодавстві України надається чітке визначення, що під сільськогосподарським страховим ризиком розуміються ризики, які зазначені в договорі страхування, та включені в перелік страхових випадків, а саме: «загибель (втрата, пошкодження) застрахованих посівів (посадок), загибель (недобору, недоотримання) застрахованих врожаїв, загибель (втрата, вимушений забій, вимушене знищення, травматичне пошкодження або захворювання) застрахованих сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, водних біоресурсів і тваринницької продукції, що належать сільськогосподарському товаровиробникові на праві власності або на іншій законній підставі, внаслідок настання страхової події, яка передбачена договором страхування» [1].

Крім цього, Тітова С.П. визначає ризик у виробництві сільськогосподарської продукції, як імовірність відхилення від запланованих обсягів виробництва внаслідок прийняття невірного, помилкового рішення; прогнозний характер результатів виробництва; відсутність впевненості в тому, що кінцева мета діяльності виробника буде досягнута; можливість трудових, матеріальних, фінансових та інших втрат, пов'язаних з обраними параметрами виробничої діяльності [3]. На нашу думку, така характеристика є вичерпною, оскільки містить всі необхідні елементи для визнання певного явища ризиком.

Сучасний стан розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні не відповідає своєму основному завданню – управляти ризиками в аграрному секторі з метою забезпечення стабільного розвитку виробників сільськогосподарської продукції. Зокрема в сільському господарстві страхують близько 3% ризиків, тоді як у більшості розвинутих країн цей показник сягає 70-80%. При цьому на території України втрати врожайності від несприятливих погодних умов в окремі роки можуть сягати 45-50% [4].

Так, характерними рисами сучасного агрострахування є: недостатня правова регламентація страхових відносин у аграрному секторі; низька популярність страхування серед виробників сільськогосподарської продукції, який спричинений недовірою сільськогосподарських виробників до страхових компаній; недостатня державна підтримка агрострахування в країні; недостатня пропозиція з боку страхових компаній;

низький рівень поінформованості виробників про страхування сільськогосподарської продукції.

З метою забезпечення виконання зобов'язань страхових компаній перед страхувальниками під час страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою у 2012 р. в Україні було створено Об'єднання страховиків Аграрний страховий пул (далі – Пул), члени якого діють на умовах співстрахування, що підвищує гарантії виконання зобов'язань страховими компаніями перед сільгоспвиробниками у разі отримання останніми збитків. Так, у ст.17 ЗУ «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» передбачені наступні функції Пулу:

1) забезпечувати взаємодію учасників системи страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику;

2) організовувати програми перестрахування сільськогосподарських ризиків з метою забезпечення гарантій виконання страховиком зобов'язань перед страхувальниками;

3) брати участь у розробленні стандартних страхових продуктів, методичних рекомендацій із страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, з урегулювання збитків та проведення експертиз за договорами страхування сільськогосподарської продукції;

4) створювати централізовану базу даних із страхування сільськогосподарської продукції, вести облік укладених договорів страхування за інформацією, наданою страховиками;

5) проводити дослідження у сфері аналізу ринку страхування сільськогосподарської продукції, у тому числі необхідні для актуарного розрахунку страхових тарифів;

6) здійснювати контроль за дотриманням умов договорів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та стандартних методик андеррайтингу, врегулювання збитків;

7) забезпечувати покриття катастрофічних ризиків у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

8) здійснювати управління фондом покриття катастрофічних ризиків, інвестувати накопичені фінансові ресурси [1].

Однак через відсутність значних фінансових асигнувань з боку держави, фактично, сьогодні ми маємо Пул, який повинен забезпечувати стабільність та координувати діяльність страховиків, які пропонують страхові послуги в аграрному секторі економіки за державної підтримки та виконувати певні встановлені законодавством функції, але який не має

можливості реалізувати ці функції та досягти очікуваних результатів.

Останнім часом у світі досить активно набуває обертів розвиток такого виду страхування як індексне страхування врожаю. Індексне страхування відрізняється від класичного тим, що страховим випадком стає не загибель посівів або недобір урожаю нижче обумовленого рівня, а несприятливі метеорологічні умови, які виступають причиною неврожайів. Індексні страхові продукти базуються на регіональному індексі вегетації, врожайності або погоди.

Основною перевагою індексного страхування є те, що для визначення страхового випадку не обов'язково виїздити на місце і робити оцінку збитків, залучаючи високооплачуваних фахівців-оцінювачів. Це дає можливість знижувати вартість страхових послуг індексного страхування завдяки скороченню адміністративних послуг. Невисока вартість, прозорість, простота індексного страхування і необов'язковість залучення оцінювачів на місце страхової події, сприяла значній популярності такого страхування в країнах, де в аграрному секторі переважають дрібні фермерські господарства. Аналогічний досвід можна поширювати й в Україні.

Говорячи про переваги впровадження індексного страхування в Україні треба зазначити, що індексне страхування на інших ринках є популярним впродовж багатьох років. На сьогодні цей вид страхування розвивається в багатьох галузях економіки, таких як енергетика, будівництво, ресторанний бізнес та багатьох інших галузях, які залежать від погодних умов.

За підтримки проекту ІFC «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії» в Україні з 2016 року почало впроваджуватися індексне страхування. Упродовж 2017 року пілотний проект з індексного страхування був реалізований у 9 областях, що свідчить про попит на такий продукт з боку українських виробників. Цей й не дивно, адже індексне страхування добре підходить для малих фермерів [5].

Висновки. На жаль, страхування сільського господарства в Україні вирізняється низькою популярністю. Перш за все, це зумовлено недостатньою правовою регламентацією страхових відносин у аграрному секторі, недостатньою державною підтримкою агрострахування в Україні, недостатньою пропозицією з боку страхових компаній, низьким рівнем взаємодовіри між товаровиробниками та страховими компаніями.

Цього року Уряд схвалив проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо стимулювання діяльності фермерських господарств», в якому передбачається запровадження з 2021 року державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції шляхом здешевлення частини страхового платежу, сплаченого виробниками сільськогосподарської продукції страховій компанії. У 2021 році Кабінет Міністрів України на зазначені цілі планує виділити 672 мільйони гривень [6].

Таким чином, держава здійснює перші кроки для захисту майнових інтересів виробників сільськогосподарської продукції і, в той же час, стимулює до страхування сільськогосподарських підприємств.

Література:

1. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України № 2041-VIII від 18.05.2017 р. [Електронний ресурс] Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу до ре
2. сурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>
3. Ачімович Д. Т. Сучасні тренди страхування агроризиків в Україні / Д. Т. Ачімович, Н. Г. Нагайчук. // Фінансовий простір. – 2019. – №4. – С. 21–23.
4. Тітова С. П. Особливості прояву ризику в діяльності аграрних підприємств / С. П. Тітова. // Агросвіт. – 2009. – №14. – С. 33–36.
5. Актуальні проблеми страхування сільського господарства в Україні [Електронний ресурс] // Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vtei.com.ua/konfa/23_05_19/13_74.pdf.
6. Самошкіна І. Д. Індексне страхування у сільськогосподарському виробництві [Електронний ресурс] / І. Д. Самошкіна // Обліково-аналітичні та фінансово-економічні аспекти діяльності сільськогосподарських підприємств : колективна монографія / заг. ред. О. П. Славкової. – Суми : Видавництво ПП Вінниченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б., 2019. – С. 302–314.

7. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання діяльності фермерських господарств
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69824.